

HERA: EGY ÖNMEGHATÁROZÁSI KÍSÉRLET

ANEVELÉSTUDOMÁNY (OKTATÁSKUTATÁS, PEDAGÓGIA) születése óta önmeghatározási problémákkal küszködik. Nemcsak honunkban, ahol a tudományterület elnevezése körül sincs konszenzus, hanem szerte a világban. Bár a neveléssel kapcsolatos gondolkodás, filozófia könnyen visszaeredezhető némely görög bölcséig, és így akár bármely más tudományterüettel egyenrangúnak is érezhetnék disziplínákat, ám többé-kevésbé elfogadott az a felfogás, mely szerint amit ma ezen a tudományon értünk – akárm legyen is az –, annak kezdete alapvetően az állami oktatási rendszerek kialakulásához köthető, és ily módon százegyéhány éves múlnál régebbre nemigen nyúlik vissza. A tudományterület nemzetközi szinten elfogadott „Bibliája”: a Torsten Husén és Neville Postlethwaite szerkesztette enciklopédia vonatkozó szócikke (*Educational Research, History of*) szerzője, *G. de Landsheere* szerint az empirikus oktatáskutatás eredete a kísérleti pedagógia volt (sajnos, egy korábbi és elismertebb tudomány, a kísérleti pszichológia mintájára), és 1900 körül alakult ki – szerinte – négy országban (Németország, Franciaország az Egyesült Államok és Svájc megnevezett műhelyeiben) (*Husén & Postlethwaite 1994*).

Tudományunknak nemcsak a társadalomtudományok szokásos kisebbségi érzéssel kell tehát megküzdenie a „kemény” tudományokkal (a természettudományokkal) szemben, hanem a kései fejlődés hátrányaival is (az egyetemi tanszékek kései meghódítása, a szellemi műhelyek lassú kialakulása és a szellemi közéletben elfoglalt mostoha helyzete). Valójában a társadalomtudományok között is kicsit mássá teszi az, hogy alapvetően, mondhatnánk lényegéből adódóan alkalmazott tudomány. Ahogy Landsheere utal rá: valójában nem is tudomány, hanem – hasonlóan egy másik alkalmazott tudományhoz, az orvostudományhoz – művészet (*art*). (Persze, nem minden, hogy *kinek* a számára szolgáltat eredményeket, *ki* alkalmazza azokat. Míg a gyakorlati pedagógiában használható neveléstudomány minden bizonnal hasonló presztízsnek örvend a tudományok körében, mint hallgatói – a pedagógusjelöltek – az egyetemi, főiskolai ifjúságon belül, addig az oktatási döntéshozóit „kiszolgáló” oktatáskutatás – illetve annak művelői – meglehetős presztízsre tettek szert a világ különböző részein az utóbbi egy néhány évtizedben. Nem véletlen talán, hogy a kutatás oktatáspolitikai összefüggéseiről a fenti enciklopédiában maga az egyik főszerkesztő – *Torsten Husén* – írt szócikket.)

A tudományok rangját azonban sok minden erősítheti. Például az önreflexiő, a saját – esetleg nemiképpen mitizált – történet megírása, korszerű szóhasználattal: a tudomány menedzselése. Ennek mesteri példáját adja *David N. Wilson* elnöki beszéde a *Comparative and International Education Society*¹ soros ülésén, amikor a neveléstudományi kutatásokon belül is viszonylag újnak, s – valljuk be – meglehetősen marginálisnak számító tudományterületének, az összehasonlító és nemzetközi pedagógiának (némi kegyes csalással) csaknem száz évre visszavezethető történetét nagy ívűen felvázolja néhány szakaszban (*Wilson 1994*). A fejlődéstörténetet mesterek és tanítványok egyre sokasodó és a világ különböző tájaira kiterjedő történeteként előadó szerző biblikus magasságokig emeli a néhány évtized – sikerekben bizonyára nem szűkölökő – történetét. Ezzel a megközelítéssel a tudományterület ōsorrása maga *Dewey*, akinek óráit a Columbia Egyetem tanárképző karán *I. L. Kandel* (a tudományterületnek egyik, egyébként román származású, azaz egy más földrészt képviselő alapító atya – ez a földrajzi tágasságot reprezentáló szál egyébként végigfut a történeten) látogatta (vagy akár látogathatta is volna). A tanítvány tanítványai aztán szétrajzottak Amerika különböző egyetemeire, összehasonlító programok tömegeit indították meg, maguk is tanultak vagy tanítottak a világ különböző egyetemein és intézményeiben, nemely tanítványból oktatási miniszter, másokból folyóirat-szerkesztő vagy Világbanki osztályvezető, de legalábbis az összehasonlító pedagógia professzora lett. *Wilson* szerint „*hasonló, bár kevésbé dinamikus expanzió*” jellemzi az angol vagy német összehasonlító pedagógia fejlődését is.

E nagy ívű történet olvasójában felvillanhat az az ötlet, hogy nem lehetne-e egy viszonylag kisebb nyelvi közösség – mondjuk a magyar – adott tudományának (neveléstudomány? pedagógia? oktatáskutatás?) történetét mesterek és tanítványok egyre sokasodó és erősödő nemzedékeinek egymást követő folyamatoként látni és láttatni. Ennek kétségtelenül ellentmond az, hogy megnyugrató folyamatosságról a „rövid” huszadik században magában legalább nyolc nagyobb rendszerváltozást megélt magyar politikatörténetben nemigen beszélhetünk, s a túl sok és túl gyors változás inkább – ha már ebben a fogalomkörben kívánunk gondolkodni – mesterek és őket megtagadó tanítványok egymás eredményeit gyakran kioltó sorát ígéri. Ám az is kétségtelen, hogy minden változások mellett a nyugalmasabb időszakokban csudás egymásra találások és újra-felfedezések, bűvöpatakként fel-felbukkanó folytonosságok szép (bár kétségtípusú inkább költői, semmit tudománytörténészi tollra illő) sorozata is kibontható lenne a történetből. Ha a folyamatosságokat és előzményeket keressük a mai magyar neveléstudományi szakmában, talán nem érdektelen felelevenítenünk egy szakmai közéleti eseményt a nyolcvanas évek végéről: a Neveléstudományi Kutatók Országos Egyesületének megalakulását. Írásomban arra teszek kísérletet, hogy e kutatástörténeti epizódnak, az egyéni emlékezetekben az egyesület angol nevéből ki-

¹ Comparative and International Education Society (CIES): az összehasonlító pedagógia legrégebbi, az Amerikai Egyesült Államokban létrejött nemzetközi szervezete. 1965-ben alakult meg Comparative Education Society néven. Bővebben lásd a *Comparative and International Education Society* címszót az 1997-es kiadású *Pedagógiai Lexikonban* (Báthory & Falus 1997).

alakult betűszóval HERA²-ként megőrzött szerveződésnek a felelevenítésével és „megőrökítésével” egy építőkövet ajánljak fel tudományterületünk sokfelől építkező és építendő történetéhez.³

A megalakulás

A *Köznevelés* c. oktatáspolitikai hetilap 1989. június 23-i számában rövid hír tudósított arról, hogy „*A neveléstudományi kutatást hivatásuknak érző, munkájukkal és publikációikkal a tudományos közéletet formáló szakemberek június 5-én, Budapesten megalakították a Neveléstudományi Kutatók Országos Egyesületét.*”

A mai olvasónak talán már nem könnyű az 1989-es év hangulatát felidézni. A politológiai szakirodalomban akkor (rövid időre) „*annus mirabilis*”-ként megjelölt év a szklerotizálódott kelet-közép-európai diktatórikus politikai rendszerek gyors és békés összeomlásának kezdetét hozta, rövid időre csodálatos szellemi közösséget teremtve a társadalmakban élők többsége és a változásokat kívülről figyelő érdeklődők között is. A „bársonyos forradalom” eseményei között sok olyasmi történt, ami akár néhány hónappal azelőtt is elképzelhetetlennek tűnt. Kis baráti társaságok, szűk szakmai vagy érdekközösségek léptek a nagy nyilvánosság elé, és önmagukat emblematikus névvel megnevezve valami újat, jól érthetően és tisztán mászt ígértek, mint ami addig volt. Ha az 1989 június 5-én a később önmaguk között HERÁ-nak nevezett egyesületet megalapítók ma már többnyire nem is emlékeznek arra, hogy pontosan mikor történt az esemény („87–88 táján?”, „a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején?”, „89-ben lehetett?”, „89–90-ben?”, „még a Németh-kormány idején”, „88 körül? 87-ben?”), hogy pontosan kik is voltak ott, és mit is akartak, a hangulatra jól emlékeznek („nagy volt a lelkesedés”, „ mindenkiben benne volt az ötlet”, „volt egy egyesületi láz”, „volt egy innovációs hite”, „kellett a rendszerváltozás hite”, „a nyolcvanas évek vége tele volt ideákkal, ötletekkel, koncepciókkal”, „kilönleges időszak volt”, „rendszerváltós hangulat volt”, „a szervezetek gründolásának az időszaka volt”, „az egésznek volt valami kellemes forradalmi stíchje”).

A rövid közlemény arról is beszámol, hogy az alakuló közgyűlés négy tagú elnökséget választott. Ez azonban – a mai emlékezet szerint – éppen fordítva történt. A szervezetet valójában négy „alapító atya” hozta létre. Hogy kik is, arra ők maguk már nem teljesen pontosan emlékeznek (az egyéni emlékezetekben az egyesület összemosódott későbbi formációkkal), ám a meghívott? toborzott? (az emlékezet itt sem egységes) „alapító tagok” pontosan tudják (és persze a közlemény is), hogy Báthory Zoltán, Kozma Tamás, Mihály Ottó és Nagy József voltak az alapító atyák („a négyek bandája”

2 A fennmaradt angol nyelvű levélpapírok szerint: Hungarian Educational Research Association.

3 A cikk alapjául, kisebb részben, a HERA nyilvánosan megjelent, illetve a szervezet hivatalos iratai között megőrzött dokumentumai szolgáltak, mely utóbbiakhoz való hozzájutásomat ezúton is köszönöm Majzik Katalinnak. Az írott forrásoknál nagyobb segítséget jelentett az alapító tagokkal a témaáról folytatott szóbeli, illerő frámos kommunikáció. A 20 alapító tagból (Andor Mihály, Báthory Zoltán, Csapó Benő, Cs. Czachesz Erzsébet, Forray R. Katalin, Halász Gábor, Haberman M. Gusztáv, Horváth Attila, Kádárné Fülöp Judit, Kozma Tamás, Lukács Péter, Mátrai Zsuzsa, Mészáros István, Mihály Ottó, Nagy József, Nagy Mária, Pőcze Gábor, Sáska Géza, Trencsényi László, Vidaikovich Tibor) 18-at megkerestem kérdéseimmel. (Két alapító tag tartósan külföldön él, őket nem sikerült elérnem). Írásom kilenc szóbeli interjú és három frásos válasz elemzésén alapszik. Ezúton is köszönöm a válaszolók segítségét. A tanulmány megírásáért természetesen egyedül kell vállalnom a felelősséget.

ként is emlegették magukat tréfásan"). Miért ők? Egy, ma már emlékezős életkorba érkezett akkori meghívott alapító tag szerint „*a nyolcvanas évek elején négy, a nyolcvanas évek eseményeire kisebb-nagyobb hatást gyakorló műhely formálódott ki...*” (Sáska 2001). Ez azonban valószínűleg a legendárium része, hiszen – legalábbis ami az alapító atyákat illeti – valójában nem négy, hanem két „műhelyt” képviseltek: a köztük folyó hosszas és vérre menő vitákban végül is „neveléstudomány”-ként megjelölt szakmát művelő két országos intézetet: az egyesület megalakulásának színteréül szolgáló *Oktatáskutató* (nem neveléskutató!) *Intézetet* és az alakulást követően hamarosan „jogutód nélkül megszűnt” *Országos Pedagógiai* (nem neveléstudományi!) *Intézetet*.⁴ Illetve persze még azt sem, hiszen ma már – utólag – az alapítók között is többen úgy látják, hogy a két intézet egyikében vagy másikában is több olyan szakember dolgozott, akiket ma számon tartanak a neveléstudományi kutatók között, ám akkor nem kaptak meghívást (nem jelentkeztek) az egyesületbe. A két intézeten túl is volt persze élet a neveléstudományban (ezt állítják a ma megkérdezett volt HERA-tagok is), talán voltak műhelyek is, talán még egyesületek, társaságok is megszerveződtek a rendszerváltozás körüli csodálatos években (és talán az ő történetüknek is lesz krónikása).

És kiket hívtak meg az egyesületbe az alapító atyák? Jó lenne ma úgy látni, hogy mesterek és tanítványok kicsiny gyülekezete tűnt fel üstökösként a neveléstudomány honi egén e kora nyári napon. A „meghívottak” egy része hajlamos is ezt így látni, az alapító atyák, bár nem teljesen erre emlékeznek, nem is zárkóznak el ettől a felvételtől. Így volt? Lehetett (volna) így is.

Ami biztosan történt: négy, egymással kommunikálni, megegyezni és együttműködni képes, a hazai szakmai és tudományos közéletben már bizonyos preszízsre és meglehetősen széles körű ismertségre/ismértségre szert tett, a nemzetközi tudományos közéletben is megfordult, több-kevesebb kapcsolattal, sok ambícióval és megvalósításra szánt ötettel rendelkező neveléstudományi (pedagógiai, oktatás-) kutató közös szakmai föllépésre szánta el magát. Az Egyesület megalakításával több hónapos előkészület és vita nyomán arra a konszenzusos célra jutottak, amit az alapító okiratban is lefektettek, és a *Köznevelésben* sajtóközleményben nyilvánosságra hoztak: „...*hozzájárulni a hazai neveléstudomány fejlődéséhez, fórumot teremteni tudományos kérdések megvitatására, tudomány- és oktatáspolitikai állásfoglalásokat készíteni, véleményezni, a kutatók önképzését támogatni, tudományos kiadványokat gondozni, pályázatokat megírni és a hazai szaktudományt képviselni a nemzetközi fórumokon.*” Ehhez eszközül egy olyan konstrukció létrehozását választották, amely a korabeli közéletben kézenfekvőnek tűnt, és amelyhez a politikai rendszerváltozás során biztos tájékozódási pontként szolgáló nemzetközi tudományos közéletben is találtak mintát: a tudományos egyesületet.

Érdemes – főként a szóbeli információk alapján – az e viták során megfogalmazódott néhány alternatívát felelevenítenünk, hiszen – és ez a jelen írás legfőbb tétele – e vitákban (amelyek az egyesület megalakulása után egy bővebb, változó létszámuú, de

⁴ Nagy József, a szegedi egyetem professzora, ez időben éppen az Oktatáskutató Intézet igazgatójaként is működött.

félszáz kutatónál többet biztosan nem megmozgató egyesületi tevékenységeben tovább folytatódottak) sok minden elhangzott (sokkal kevesebb le is íródott) arról, hogy mi is ez a tudomány (és mi nem); kik az ő művelői (és kik nem), hogyan jeleníthetők meg az érdekei, illetve hogyan építhető-fejleszthető tovább. Ilyen értelemben a megalakulás folyamata (a „kik vagyunk, és mit akarunk” tisztázása) végighúzódott a szervezet dokumentált történetén, az Alapító okirat elfogadását jelző, az APEH számára elküldött alakulási jegyzőkönyvi aláírásoktól (20 darab) kezdve az Egyesület utolsó értékelhető dokumentumaként megőrzött, a tagság megerősítését deklaráló, 1991 novemberétől 1992 januárjáig terjedő dátumozású, szám szerint 31 darab tagi nyilatkozatig. Ezek a viták (is) szolgáltak arra, hogy a HERA működésének időtartamán túlmutatóan is alakuljon az a szakmán belüli „*többé-kevésbé egységes értékkarend*”, ami nélkül – mint *Solla Price* sokat idézett műve alapján egy volt HERA-tag állítja, „*nem működik... egyetlen tudomány sem*” (Csapó 2001).

Az emlékezések szerint az alapító atyák vitáját arról, hogy nézzen ki „az első csapat”: az alapító tagok köre, amely aztán tovább építő önmagát, hogy „*nyitott vagy arisztokratikusan zárt*”, „*elit klub vagy egyesület*” formáját öltse-e, alapvetően két „minta” orientálta. Az egyik a meghaladni vágyott régi (és ily módon a megalakulást a folytonosság vállalása – az adott körülmények között érthető módon – egyáltalán nem jellemzte): a szakterület kutatóit társulati formában tömörítő Magyar Pedagógiai Társaság volt. Ahogyan az egyik alapító tag emlékezik: a HERA „*elit szervezetként indulult, meg akarta magát különböztetni az Magyar Pedagógiai Társaságtól*”. Ami persze, közvetett módon, visszatérést jelentett az eredeti hagyományokhoz, hiszen az 1891-ben alakult, majd 1950-ben belügymintzteri rendelettel feloszlatott tudós társaság, a tagok által elfogadott szakmai teljesítményű, „*paedagógiával és segédtudományaival*” foglalkozó tudósok zárt számú körét jelentette. Az 1989-ben működő (a hagyományokhoz a kádári enyhülés pártállami rendszerében adott szabadságfok mellett 1967-es alakulásával visszatérő) Magyar Pedagógiai Társaság ezzel szemben „*demokratikus*” módon szerveződött, a nevelés ügyével foglalkozók szélesebb tömegét tömörítette, önkéntes jelentkezési alapon. Ezzel a hagyománnyal kívánt tehát szakítani a HERA, amikor látványosan meg akarta különböztetni magát a Társaságtól.⁵ Ahogyan az egyik alapító atya (utólag) fogalmazott: „*a pedagógiai kutatást el akartuk különíteni a pedagógus társadalomtól*”.

A másik „mintát”, az elérni vágyottat, a neveléstudományi kutatókat tömörítő nyugati egyesületek, meghatározó módon az alapvetően angolszász orientációjú kutatók számára nem ismeretlen amerikai AERA (*American Educational Research Association*) jelentette (az egyik alapító atya szerint a HERA is ennek „*magyarosításaként*” született). Az AERA azonban nem zárttágról és szűk körűségéről volt ismert. Ahogy Báthory Zoltán egy későbbi, a HERA-dokumentumok között megőrzött útjelentéséből kiderül, az AERA 1991-es, Chicagóban megrendezett éves konferenciáján például 3–4 ezer résztvevő, 5 napon át 58 helyszínen 989 szakmai rendezvényen vett

⁵ A sors iróniája, hogy írásom előkészületei idején sokáig a Magyar Pedagógiai Társaságban őrzött HERA-dokumentumok tüntek a legteljesebbnek (Fréncsényi Lászlónak és Fábry Ilonának tartozom köszönettel azért, hogy betekintést engedtek azokba).

részét, „az AERA tagozatainak és szekcióinak összejöveteleit és fogadásait leszámítva”. A két minta egymással nehezen volt összehétkézhető. Ahogyan az egyik alapító tag utólag jellemezte: „*Ez egy ellentmondása volt, hogy volt vágy arra, hogy zárt kör legyen, de ugyanakkor folytonos keresés volt, hogy mások is bekerüljenek*” Hogyan a vita máig nem dölt el igazán, azt az jelzi, hogy az alakuló ülésen részt vevők köréről igen eltérő kép él az alapító atyákban: van, aki „*egy 20–25-ös kör*”-re emlékszik, van, aki szerint „*lehetünk hatvan-hetvenen*”, s van, akinek úgy rémlik, hogy „*a végén 40 főnek ajánlottuk fel a belépési lehetőséget*”.

A társaság-alapítás vágyát – az emlékezés szerint – erősen táplálták a négyek azon ambíciói, hogy tudományos közéleti pozícióikat megerősítsék. „*Főleg az bosszantott minket, hogy ki voltunk szorítva az akadémiai szférából.*” „*Nem voltunk képesek bekerülni a Pedagógiai Bizottságba.*” Az az alapító atya viszont, aki tagja volt már akkor is az MTA Pedagógiai Bizottságának – a korabeli tudományosság legfőbb megtüntetettjének –, úgy emlékszik, hogy „*bár mindenki benne voltunk*”, az alapvetően mégis „*a meglévő bástyája volt*”. Márpedig a folyamatosságot e területen sem kívánták a négyek vállalni. A történet paradoxona, hogy a Bizottság elnöke akkor éppen az a Zibolen Endre volt, akinek személye ez időben talán az egyetlen hidat jelenthette volna a háború előtti – az európai szaktudományosságba természetesen, bár valószínűleg meglehetősen szolidan betagolódó – magyarországi akadémikus neveléstudományhoz, s aki – történetesen – a „régi” Magyar Pedagógiai Társaság utolsó – a felszámolás előtti – titkára volt, s a totalitárius rendszer első repedésének idején, a Sztálin halálát követő olvadás időszakában, az 1956-os – máig feldolgozatlan – balatonfüredi pedagógus konferencián olyan szépen szólt a magyar neveléstudomány megőrzésének, feltámasztásának, megteremtésének feladatáról, hogy aztán jó néhány évre szakmai pályája szempontjából termékeny – nem önkéntes – száműzetésbe is vonulhatott az akkori szakmai közélet perifériáját jelentő Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumba.⁶

Az ambíciók ilyen nyílt megjelenítése, az „elit-tudat” vállalása meglehetősen szokatlan volt ebben a „felülről” és „kívülről” (a politikai-ideológiai szférából) jövő kijelölésekhez szokott korban: az alapító atyák merész fellépésében és igénybejelentésében kétségtől az új és szabadabb politikai korszakra való átállás magatartásformáinak keresését is láthatjuk. Markáns és határozott jelzése volt ez annak a szakmai öntudatnak és autonómia-törekvésnek, hogy a szakmai közösség hivatott egyedül arra, hogy önmagát (persze a tudományosság elfogadott nemzetközi normái szerint) minősítse. Ahogyan egy alapító atya fogalmazott: „*A HERA arra szolgált volna, hogy megteremtse a maga viszonylag önálló presztízsét, az akadémiai csatornákon kívül.*” Vagy ahogyan egy alapító tag látta: az egyesület-alapítás azt demonstrálta, hogy „*létre lehet hozni egy civil szerveződést, ami a professzionalizmusra épül, érvényre lehet juttatni azt, hogy a reputáció szakmai normáakra épüljön. Ez tetszett minden alapítónak.*”

6 Az igazsághoz – és a történethez – persze az is hozzá tartozik, hogy Zibolen Endréről, halála után, 1999 decembereben az MTA tárlyomnőrészét volt HERA-tagokból álló Pedagógiai Bizottsága szép emlékezett meg.

Voltak persze, még az alapító tagok között is, akiket irritált ez a fajta elit tudat, ami a zártság, vagy egyáltalán a válogatás gondolatát kísérte. „*Nekem rettenetesen nem tetszett a hangneme, az exkluzivitása*” – emlékezett az egyik alapító tag. „*Bosszantott benne, vagy inkább kicsit restelkedtem magamban, hogy most jól kiválasztottuk saját magunkat, mint kiválóságokat.*” – nyilatkozta egy másik. „*Voltak egész műhelyek, akiket nem hívtak meg*” – emlékezik egy harmadik. Mások viszont természetesnek vettek, hogy a szakmai normákra épülő válogatás kemény szűrő, s hogy a HERA „*két generáció elitjét*” tömöríti, hogy „*csak kevés embert tudunk hozni*”.

Csak hát persze nemigen volt egyetértés abban – már a négyek között sem –, hogy mi is ez a szakma, és melyek is a normái. Ennek a megítélésében is az előbb leírt két „iránytű” működött: az a hazai gyakorlat, amivel az alapító atyák szakítani akartak, és az a nemzetközi tudományos közösség, amelybe mindegyiküknek (és voltaképpen a végül is összehívott alapító tagok mindegyikének) alkalma volt rövidebb-hosszabb időre, többé vagy kevésbé belekóstolniuk.

Mint minden új formációról, itt is kitüntetett jelentősége volt a névválasztásnak. A visszaemlékezésekben úgy tűnik, az angol névválasztás egyszerűbb volt, a magyarban viszont nagy vitákat okozott már a szakterület megnevezése is. A „*pedagógiá*”-t viszonylag könnyen el lehetett venni, hiszen az kötődött a „*hivatalos szocialista pedagógiához*” éppúgy, mint annak meghaladni kívánt Társaságához. Az „*oktatás*”-nak azonban voltak hívei, amit az is jelez, hogy ez idő tájt a HERA-alapító tagok egy részének részvételével a Magyar Szociológiai Társaságon belül Oktatásszociológiai Szakosztály is alakult. Hasonlóan nem volt egyértelmű a HERA vitákban kibontakozó elkötelezettsége az inkább társadalomtudományos gondolkodásúnak tartott *intézeti tudomány* mellett, a „*katedra pedagógiá*”-ként aposztrofált *egyetemi pedagógiá*val szemben. Hiszen már az alapító atyák között is volt egyetemi ember, de a meghívott alapító tagok, és a később csatlakozók között is több egyetem pedagógiai tanárkének oktatói-kutatói megjelentek. (Hasonló intézeti-egyetemi megosztottságot egyébként más társadalomtudományok – pl. az irodalom-, vagy a történettudomány – is átélték a rendszerváltozás körüli időszakban.) Ugyanakkor – ma már többen is úgy látják az alapító atyák és az alapító tagok közül is – számosan dolgoztak az egycetemeken olyanok, akik „*szellemi teljesítményük alapján ott lehetettek volna*”.

Meglehetős egyetértés uralkodott az alapvetően angolszász orientáltságú alapító atyák között abban, hogy az egyesületnek az *empirikus* irányultságú kutatókat kell összefognia (lásd a fent említett *Landsheere*-szócikket), szemben a *szellemi tudományi* hagyományokat tükröző iskolák követőivel. A neveléstudomány e dimenzió menti megosztottságának európai dilemmáiról, illetve megoldásairól ír *Csapó Benő* egy – önmagát éppen az amerikai tudományossággal, és annak szerveződésével, az AERA-val szemben/mellett definiálni kívánó – európai neveléstudományi társaságot, az EARLI-t⁷ mintaszerű alapossággal bemutató tematikus szám bevezetőjében (*Csapó 1997*). Ahogyan ezt a választást egy volt alapító tag kommentálta, megtörtént „az

7 European Association for the Research on Learning and Instruction. A számnak szempontjából különös érdekkessége, hogy a HERA „tanítványi-körbe” tartozó szerző mellett az ő tanítványai is megjelennek benne publikációkkal.

ideológia kiebrudalása” e tudomány HERA által adott öndefiníciójából. Ami persze nem volt igaz, mert az egyik alapító atya maga is nevelésfilozófus volt, másrészt pedig elismert empirikus orientáltságú neveléstudósok is kamaradtak a társaságból. Több mostani visszaemlékező is említi a méltánytalanul kihagyottak/kamaradók között az OPI szakmódszertannal foglalkozó szakembereit (akiknek, illetve tudományterületüknek hiányos képviseletét a mai neveléstudományban még ennél is többen említették). A sors iróniája, hogy ráadásul e szakemberek közül többen éppen korábbi politikai szerepvállalásuk („1956-os múltjuk”) miatt kerültek a Kádár-korszak hivatalos pedagógiáját megjelenítő egyetemi tanszékekről a pedagógiai intézet eldugottabb szobáiba, és szaktudományos eredményeik mellett akár e politikai mellőzöttségük is indokolhatta volna a (szocialista) ideológia-orientálta pedagógiai hivatalossággal szakítani kívánó egyesületbe való meghívásukat.

Annál is inkább, mert bár kifejezetten tudományos egyesületként jött létre a HERA, az adott korszakban politikamentességről nem igen lehetett beszélni, és valószínű, hogy a szerveződésében a szaktudományos szempontok mellett a politikai (szakma-politikai) orientációnak is szerepe volt. Az egyik alapító tag egyenesen úgy emlékszik, hogy „*oktatáspolitikáról volt szó, nem oktatáskutatásról*”, hogy „*azt a néhány kutatót akarták tömöríteni, akik politikailag megfeleltek*”. Másikuk szerint a meghívásban „*a szakmai presztízs mellett a »helyesen gondolkodás« is szerepet játszott*”. Vagy ahogy egy harmadik kifejezéje: „*a reform szele hozott össze minket*”. Az egyik alapító atya szerint az „*oktatáspolitikai ellenzék*” jött össze a szervezetben. Mindamellett persze van, aki-ben úgy maradt meg a HERA, mint „*egy politikától mentes, kifejezetten szakmai szer vezet*” – ami más, akkorai alakulásokhoz viszonyítva igaz is lehet.

Egyetértés uralkodott az alapító atyák körében arról is, hogy a kutatóknak meg kell különböztetniük magukat a használóktól (a pedagógusoktól), hogy „nem pedagógia, hanem neveléstudomány” az, amit művelnek, hiszen „*a pedagógia »önmagába zárkózik«, azaz a gyakorlatnak beszél, nem pedig a tudósközösségnak*”. De mi legyen a kísérleti pedagógiával foglalkozók sorsa? Míg az „*ideologikusnak*” minősített iskolakísérleteket, illetve azok menedzsereit és kutatóit könnyű szívvil kihagyották a meghívandók köréből, némely, kifejezetten a gyakorlat közvetlen jobbításán dolgozó, „*kísérletező kutató*” meghívást kapott, mások pedig nem.

Ha mindenek dichotómiák mentén nem jelölhető ki egyértelmű biztonsággal a HERA irányultsága, az jelentheti azt is, amire az egyik alapító tag úgy emlékszik, hogy „*ki-ki meghívta azokat, akiket jónak látott*”, de talán azt is, hogy végül is nem elvek döntötték a meghívásban, hanem személyes mérlegelések, így voltaképpen az alapító tagok a neveléstudomány jóval szélesebb körét reprezentálták, mint amiben közösen meg tudtak volna egyezni. Miközben persze sajnálatos módon kamaradtak olyan személyiségek is, akiknek kihagyását sokan – mai szemmel – már nem látják teljesen indokoltnak, sőt van, aki ezt a szűkkeblűséget úgy értékeli, hogy „*ez kétségtelen stratégiai hiba volt, valószínűleg hozzájárult ahhoz, hogy a HERA nem vált a magyar neveléstudomány közösségi fórumává*”.

A személyes mérlegelésben fontosnak tűnt az a tudományosnak kevéssé nevezhető szempont is, amit az egyik alapító atya úgy írt le, hogy „*a régi bútorدارabok, a nyugdíj*

felé járók nem jöttek szóba”. Vagy ahogyan egy másik alapító atya emlékszik: „*a HERA története egy generációváltás története*”. S valóban, a HERA alapítóinak átlag életkora az akkori tudományos körökben elképzelhetetlenül alacsony 44 év volt (a legidősebb – aktív – tag 59, a legfiatalabb 33 éves volt). Ahogyan az egyik emlékező találóan jellemzte: „*a HERA egy egzisztenciális örségváltás nyitánya volt*”. A (meglehetősen tág) korosztályi jellemzők mellett (ahogyan egy alapító tag megfogalmazta: „*két generáció elitje*” volt ott) a „*kiválasztás*”-ban egyéb személyes szempontok is közrejátszottak természetesen: korábbi szakmai együttműködések, baráti vagy mester-tanítványi kapcsolatok, közös bizottsági tevékenykedések, tudományos magámbeszélgetések sora, közös szakmai utazások, közös szakmai „*csaták*”.

És biztos iránytűként működött az a tágabb szakmai orientáció, ami az alapító atyákat és az általa meghívottakat egyaránt jellemzte: a modern nyugati – alapvetően angolszász – szaktudományos eredmények, módszerek iránti nyitottság, az abból kibontható mércék elfogadása és követése – vagy legalábbis az eltolétség arra, hogy elfogadják és kövessék azokat. „*Kialakult: valami olyan elhatározás-féle, hogy azért is meghonosítjuk a nyugati társadalomtudományi mércéket*.” „*Közfelfogás volt, hogy ez az európai, nyugati értelmű kutatók szervezete*.” Az alapító atyák és a meghívottak túlnyomó többsége hosszabb-rövidebb időre megfordult ebben a közegben (ösztöndíjak, szakmai utak, szakmai kapcsolatok révén), többen publikáltak nyugati szaktudományos lapokban, és talán e szereplései alapján is érezték (érezhették) úgy, hogy a hazai tudományos közéletben is elfogadottabb és elismertebb hely illetné meg őket, hogy fontosabb szakmai pozíciók betöltésére lennének alkalmasak. Másrészt, ennek a „mintának” a fényében váltak az elmaradások és a különbségek még világosabbá. Ahogyan az egyik alapító tag erre emlékszik: „*aki valamennyi időt eltöltött külföldön, az jobban artikulálni tudta, hogy mi a probléma*.” Például az, hogy „*nincs tudományos közélet, tudományos közösség*”. Első lépésként létre hívták tehát a HERA-t.

A hivatalos jegyzőkönyv szerint az alakuló közgyűlésen 18 alapító tag jelent meg (két, az alapító tagságot elfogadó kutató éppen külföldön tartózkodott). A meghívottak ma is pozitívan emlékeznek az eseményre: „*fontos volt a megalakulás*”, „*a dolog tetszett, tetszene most is*”, „*szívesen csatlakoztam hozzá*”, „*örültetem neki*”, „*rendkívül meg voltam tiszteelve*” – mondják. (Az igazsághoz azonban hozzá tartozik, hogy az utolsó megjegyzés így folytatódott: „*a társaság nem tetszett*”). „*Megfogalmazódott, hogy létezhet egy neveléstudományi kutatók közössége, lehet ebből intézményesített dolgot létrehozni. Létezhet a neveléstudomány*.” Az alakuló ülés résztvevői – ismét csak a jegyzőkönyv tanúsága szerint – elfogadták az alapító okiratot, megválasztották az elnökséget, döntötték arról, hogy másokat is felkérnek csatlakozásra. Néhány konkrét programról is elhatározás született (felolvasás, vita megrendezése, módszertani tanfolyam szervezése fiatal kutatóknak). Még egy három tagú albizottságot is alakítottak „*egy nemzetközi folyóirat terének kimunkálására*”. Szíre lépett egy csoport, új öntudattal és nagy tervekkel.

A működés

Hogy emlékeznek ma az alapító tagok a HERA működésére? „*Néhány összejövetel volt*.” „*Több összejövetel is volt*.” „*Körülbelül négy alkalommal ültünk össze*.” „*Két talál-*

kozóra emlékszem, az első az Oktatáskutatóban, egy meg volt az OKI⁸ tanácstermében.” „Egyszer-kétszer összejöttünk a Fészek Klubban is.” „Többször tanácskoztunk az Oktatáskutatóban, sőt valahol együttesen (20–30 ember) sörözöttünk is.” „Voltak vacsorák a Fészek Klubban, ülések az Oktatáskutatóban.” „Két-három ülésre emlékszem.”

Ennél persze valamivel több is történt. A megmaradt dokumentumok legalábbis – amelyek száma különösen azután nőtt meg, miután az egyesület 1990. május 7-i közgyűlésén megválasztotta titkárát Pócze Gábor személyében – több mindenről árulkodnak. Hogy az egyéni emlékezet keveset őrzött meg a HERA tevékenységből (jószerint még a saját, dokumentálható produktumaikra sem emlékeznek a tagok), annak legfőképpen az akkori események hihetetlen mértékű felgyorsulása az oka. 1989 júniusában még az egyesület létrehozása is csodás, alig hihető esemény volt, a politikai rendszerváltozás történései azonban egészen más dimenzióba helyezték az egyesületi életet. A felgyorsuló események közepette a HERA alapító atyái, de az alapító tagok többsége (és természetesen a neveléstudományi – ennél jóval tágabb – kör többi szereplője) számára is hirtelen „kitágult” a világ: a szakmai, politikai és szakmapolitikai szerepek sokfélesége nyílt meg előttük. Oktatáspolitikai pártprogramok, széles társadalmi és szakmai nyilvánosság előtt rendezett szakmapolitikai fórumok, a közép-európai oktatáspolitikai történések megértése iránt fellángoló (a honi szakértők külföldi meghívásait, megrendeléseit megsokszorozó) nemzetközi szakmai érdeklődés, az új politikai rendszerben beinduló törvénykezési folyamatok, az új intézményrendszer kiépülése, a szakmai intézmények élén bekövetkező személyi váltások és új szakmai szerveződések létrejötte, a kutatói-fejlesztői intézményhálózat átrendeződése, a politikai szerepvállalás lehetőségei: mind-mind új feladatot, kihívást és lehetőséget jelentett a hónapokkal azelőtt magukat még méltánytalanul mellőzöttnek, vagy legalábbis képességeik kibontakoztatásában korlátozottnak érző neveléstudósok számára. E szereplések az egyéni emlékezetekben mára már teljesen háttérbe szorították a tudományos közösség e formálódó fórumán belül zajló eseményeket, és a HERA kicsit a béké szigeteként tűnik elő. Ahogyan az egyik alapító tag emlékezik: „Az emberek találkoztak egymással, kommunikáltak egymással, nem magányos farkasként, bolondként éltek meg az átalakulást”.

Mársrészt persze, a fentiek következtében, az egyesületi tevékenység maga szorult háttérbe a tagok életében. „A HERA-t elsodorták sokkal nagyobb horderejű események, a rendszerváltás...” – emlékszik az egyik alapító tag. „Nem akart ebbe senki munkát invesztálni” – mondja egy másik. „...senki nem vállalta, de már nem is volt olyan nyomás.” „Egyikünknek sem volt annyi plusz energiája, hogy ezt teljes erőbedobással felválalja” „Akkor ez egy volt a sokféle tevékenység közül.” „Nagy volt a centripetális erő.”

Az emlékezet hiányosságai vagy az alapítók bölcs arányérzéke okozza-e, de ma már nemigen tudják felidézni az egyesület – a fennmaradt dokumentumok szerint – legalább két és fél évig tartó működésének semmilyen nagyobb eseményét, említésre méltó eredményét, jóllehet meglehetősen szorgalmasan látogatták is az egyesületi emlékezetetők alapján rekonstruálva elég rendszeresnek tűnő (talán havonta tartott?)

⁸ Az Országos Közoktatási Intézet, az Országos Pedagógiai Intézet „jogutód nélküli megszűnés”-e után, a két volt OPI-s alapító atya „és csapata” meghatározó részvételével létrejött közoktatási kutatással-fejlesztéssel foglalkozó intézet.

üléseket. S valóban, az alapító okirat aláírása óta eltelt időszak szakmai, politikai és közéleti szerepléseinek, teljesítményeinek fényében a HERA üléseinek eseményei elmosódott érzésekkel, benyomásokként élhetnek csak az alapító tagok emlékezetében. „*Csak érzelmim emléknyomaim vannak*” – vallja az egyik alapító atya. Még kevésbé emlékszik többre (vagy akár ennyire is) a neveléstudományi szakma HERA-n kívül rekedt (számosságában jelentősebb) része. Ily módon a HERA történetét joggal besorolhatnánk „*a második lépés*” híján elhalt kezdeményezések sorába.⁹ S ha nem állíthatjuk is, hogy volt „második lépés” a kétségtől jó időben és megfelelő helyen megtett első lépés, az egyesület megalakítása után, a fent maradt dokumentumokból és az emlékfoszlányokból néhány „másfeledik lépés” megtételére irányuló mozdulat kibontható. S ha abban a történetben, amelynek a HERA az egyik epizódja, valóban vannak folyamatosságok, előzmények és következmények, talán érdemes ezzel a feladattal megpróbálkozni.

Az üléseken – most már tágabb körben – tovább folytak a „kik vagyunk és mit akarunk?”-típusú viták, amelyek egy része kapcsolódott a tagfelvételi procedúrákhoz, a „szavazgatások”-hoz. Az alapító atyánál többnyire valamivel fiatalabb meghívott tagok azonban kevésbé bizonyultak radikálisnak, többen említettek homályos rossz érzéseket a „kiszavazottakkal” kapcsolatban. Ennek bizonyára oka volt az is, hogy volt, aki saját tudományos teljesítményét önmagában egyértelműen kevesebbre értékelte, mint egyes, a körbe be nem fogadott kutatókét. Ahogyan megfogalmazta: „néha arra gondoltam, hogy ha az alapítókra is szavaznánk, akkor én már nem is ülhetnék ott”. Mások merészebben és nyíltabban megfogalmazták ellenvéleményüket a kritériumok tisztáatlanságaival kapcsolatban. Egyikük például úgy emlékszik, hogy az egyik „kiszavazott” kutatóval kapcsolatban „*Felvetettem, hogy rossz kutató, vagy nem elég radikális demokrata?*” Mindenesetre a „ki a kutató?” kérdésében folytatott viták e szélesebb körben is alakították a szakmai teljesítmények mérlegelésénck egyéni képességeit, a konszenzusosan vállalható szakmai értékek formálódását.

Az egyesületi ülések – legalábbis azok, amelyeknek nyomuk maradt – valamiféle tematika köré szerveződtek, és többnyire írásos előkészítő anyagok is készültek hozzájuk. Ezeket ma már méltánytalan lenne feleleveníteni, legfeljebb a téma szintjén, hiszen sokan emlékeznek arra, hogy a tudomány megújításával, megerősítésével kapcsolatban „*ötletek voltak*”, több olyan alapító tagot is megneveznek, aki „*két kézzel szórta az anyagokat, az ötleteket*”, s hogy az ötletek ötleteket szülték. Több alapító tag felidézi, hogy számára „*kellemes beszélgetéseket és inspirációt jelentett a HERA*”, s van aki ma azt mondja: „*szakmai szocialitációm része volt*”. Volt, aki az üléseken könyvtárakat vászolt fel; sokan foglalkoztak a szakkönyvtárak (kurrens fordítások) létrehozásának a gondolatával; szép elképzések és talán néhány előkészítő anyag is megfogalmazódott a tudomány intézményi hátterének meghatározásával, megteremtésével, megszilárdításával kapcsolatban; a tudományterület szaknyelvét meghatározó és széles használói kö-

⁹ E címen írt szép recenziót a gondolatot megfogalmazó Endrei Walter: Patyolat és posztó c. textiltörténeti könyvről R. Várkonyi Ágnes, amelyben tovább gondolja azt „a szűkebb értelemben vett textiltörténet hagyományos határain messze túlmutató összefüggést”, mely szerint, mint Endrei állítja: „Mifelénk... a második lépést az elsőnél nehezebb megtenni.” (R. Várkonyi 1991).

zönség előtt népszerűsítő szaksajtóról; tudományunk oktatásának és kutatásának összefüggéseiről; valamint számos aktuálpolitikai kérdés szaktudományos hátteréről (tanügyigazgatás, decentralizáció, vizsga-kérdések, az oktatási reform aktuális kérdései). Van, aki arra is emlékszik, hogy „*mintha történtek volna lépések, hogy felvegyék a kapcsolatot hasonló európai szervezetekkel*”. (Valószínűleg ebben az időszakban derült ki az is, hogy a „nagy minta”, az AERA nem fogja felvenni tagjai sorába a HERA-t, legfőképpen azért nem, mert csak egyéni tagságot ismer.)

Az üléstermek (és sörözők) intim közösségen túli események is zajlottak persze a HERA történetében. Hogy ez így volt, arra tanulság az a formatervezett magyar, valamint angol nyelvű levélpapír is, amin nemcsak belső (tagokhoz szóló), de külső levelczést is folytatott az elnökség, és amire ma is többen emlékeznek mint a HERA egy színvonalas, minőséget és egyben az egyesület kapcsolatainak tágasságát is jelző produktumára (hiszen egy egyesületi tag közvetítésével magán az Iparművészeti Főiskolán készült).

Amellett „*a HERA aktívan politizált. Véleményt nyilvánítottunk mint testület, oktatáspolitikai kérdésekben.*” – emlékezik vissza az egyik alapító atya, bár azt is hozzáteszi az Új Pedagógiai Szemlében nyilvánosságra hozott állásfoglalásról, hogy „*Elég vérszegény volt.*” Ez a tevékenysége összhangban volt az egyesület voltaképpeni, az alapító okiratban is lefektetett céljaival, illetve az alapítók által e célok szolgálatában megvalósítandónak látott egyik feladatot teljesítette („*állást foglalunk tudomány- és oktatás-politikai kérdésekben*”). A nyomtatott sajtóban csupán egy állásfoglalásnak sikerült nyomára bukkannom, pontosabban egy állásfoglalás jelent meg egy rövidebb és egy hosszabb változatban és egymástól néhány hónap távolságban a *Köznevelésben*, valamint a rendszerváltozás után nevében is megújuló korábbi pedagógiai szaklap, az *Új Pedagógiai Szemle* első számában (*A Neveléstudományi kutatás... 1990; A Neveléstudományi Kutatók... 1991*), és ez magáról a neveléstudományi kutatásról szólt. Valójában a szélesebb nyilvánosság számára ez a nyom maradt a HERA-ról, amelyben a testület akkori álláspontjával, a neveléstudományi kutatások helyzetével és jövőjével kapcsolatos gondolatokkal lehet megismerkedni. A felvett és többségében ma is nyilván vállalható gondolatok mellett a mai (újra)olvasó számára feltűnő a hangyétel személyessége, a ma már kissé naivnak ható érintettsége és lelkesültsége, ami valószínűleg a korszakra és annak szereplőire egyaránt jellemző volt.

Ha nem is csupán a HERA-hoz köthetően, de egy alapító tag ajánlására és szervesében, több intézmény támogatásával 1990-ben (1991-ben?) Szegeden Közoktatási Fórumot szerveztek, amire persze ma már az alapító tagok (ott voltak?) kevésbé emlékeznek. „*Kellett lennie konferenciának*” – állítja bizonytalanul egyikük. Szintén „*a szegediak*” kezdeményezésére és tevékeny közreműködésével, „*az anyagiak hiányában megszüntetett Magyar Pedagógia*” (idézet az Egyesület 1990. október 2-i ülésének emlékeztetőjéből) szerkesztése és nyomdai előállítása Szegedre került, ha nem is a javasolt módon (az Egyesület kiadásában), de egy alapító tag (Csapó Benő) főszerkesztői megbízatásával.

A dokumentumok tanúsága szerint még egy konferencia szervezésében vállalt tevékeny részvételt a HERA, amely mögött azonban – ez is a sors iróniája – a legfőbb

mozgató erő a rendszerváltozás után önmagát megújítani szándékozó *Magyar Pedagógiai Társaság* volt. A Társaság a megújulás jól bevált formáját választotta: egy hagyomány felelevenítését, azaz a reformkorig visszanyúló folyamatosságot sugalló *VI. Nevelésügyi Kongresszus* megrendezését. A HERA az esetleges részvételről folytatott viták után végül is az aktív szerepvállalást választotta, és tagjai előadásokkal, hozzászólásokkal, szekció vezetéssel és minden lehetséges aktivitással részt vettek az időszak sokféle szakmai és szakmapolitikai eseményeinek sorából bizonyára kevssé kiemelkedő rendezvényen.

Ezt megelőző esemény volt a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának 1990-es újjáalakulása, amelyen a HERA tevékeny és kezdeményező részvételt vállalt. A dokumentumok tanulsága szerint nagy szerepe volt abban, hogy az újjáalakulás „*demokratikus választással*”, egy előzetes lista összeállításával és az összes minősített kutató véleményének a kikérésével történjen. A választások eredményeként a négy alapító atya mind, és az alapító tagok közül is sokan, bekerültek a tekintélyes testületbe (elnökük önmaguk közül Báthory Zoltánt választották).

Ennél persze sokkal több minden *nem* történt meg a HERA-ban, amit annak idején az alapító atyák elterveztek. Ami ezután még történt (és nagyon sok minden történt a kilencvenes évek neveléstudományi kutatásában és közéletében), az már nem köthető a HERA-hoz, legfeljebb a HERA-tagokhoz. A HERA „92 körül ki-múlt.” „*Kímárlásnak lehet mondani ami történt. Nem voltak nagy viták... Érdektelenség és passzivitás volt.*” „*A HERA-t elsodorták sokkal nagyobb horderejű események.*” „*Az egész ország hirtelen nagyot változott, így ez jelentéktelené vált.*” „*Az anyagi erőforrások hiánya, a szerepkör bizonytalansága, az alapítók más irányú aktivitása miatt halt el a dolog.*” „*Hamar szétváltak az utak.*”

A HERA öröksége

Materiális értelemben talán nem is volt ennél több a HERA. Lelki és szellemi értelemben viszont talán igen. Bármilyen nehéz is ezt leltárba venni és krónikába foglalni, az alapító tagok többsége megkísérte ezt is. „*Jelentősége szubjektív, és ilyen értelemben ma is él*” – fogalmazott egyikük. „*Valószínű, hogy [a HERA-nak is köszönhető] az a későbbi szakmai szolidaritás, amit a kilencvenes évek politikai hullámverései sem tudtak megtörni. Igazából nem sikerült a politikai pártoknak egymás ellen ugrasztani a különböző pártállású, és a neveléstudományban szakmailag elismert kutatókat, noha ki-ki politikai, világnezeti, vérmérsékleti adottságai szerint igyekezett ennek vagy annak a pártnak (kormánynak) segíteni. [...] a HERA és – különösen – az MTA Pedagógiai Bizottság megválasztása valamiféle demonstrációja volt annak, hogy a tudományos autonómia iránti igényt nem lehet többé elnyomni.*” „*Olyan erős volt a szakmához tartozás tudata, hogy a kommunikáció megmaradt*” a kilencvenes években gyakran ellentétes szakmapolitikai platformokra kerülők között is. „*Nem történt politikai szétválás, áthidalhatatlan ellentét a szakmán belül.*” „*Az egymásról való tudás, a közösségezhez tartozás tudása máig tart.*” „*Kiderült, hogy valóban léteznek ilyen műhelyek, és nem szükségszerű a háború közöttük.*” „*Itt alapozódott meg a szakmai gondolkodás kontinuitása.*”

Ha ma több volt HERA-tag is felemlíti az örökség fenti pozitívumait, a személyesen is túlmutató közös nyereségeket, az elmaradások, a beváltatlan ígéretek súlya jóval nagyobb. „Kár volt a HERA-t nem igazán megcsinálni” – mondja most az egyik alapító atya. „A HERA-ról nem tudtak, reputációra nem tett szert, belterjes, provincialis színezetű maradt. Volt benne egy kis úttörőzés, cserkészkedés. Nem vált soha felnőtté. Ehhez dolgozni kellett volna...” – vallja egy alapító tag. „Eljátszuk az esélyt arra, hogy kívülről komolyan vegyenek” – állítja egy másik. Hiába tud mindenki olyan szakmai teljesítményeket felsorolni az elmúlt évtizedből, ami ilyen vagy olyan módon köthező HERA-tagokhoz vagy „műhelyekhez”,¹⁰ a neveléstudomány problémáinak és hiányainak, el nem végzett feladatainak listája ma is nagy. Különösen ha számításba vesszük, hogy „a kilencvenes években döntő változások zajlottak le az oktatáskutatásban”, s a hazai kutatásnak egy olyan nemzetközi színtéren kell magát megméretnie, ahol a modern technikák használata, a fontosabb európai nyelvek ismerete, a kutatásmenedzsment, a több féle paradigmában eredményes műhelyek egymást építő kölcsönhatása, a szírnivalas és meggyőző tömegű utánpótlás, a megfelelő anyagi hátterű és autonómiajú intézményi háttér, valamint a professzionalizmus iránti elváras egyéb kritériumai alól nincs mód felmentést várni. Alig van olyan felvetése a valamikori HERA-vitáknak és fennmaradt dokumentumoknak, amelyeknek megvalósításába ma nem lenne érdemes energiát fektetni. Talán ez vezette a hazai tudományosság legfőbb megtestesítőjének számító akadémiai Pedagógiai Bizottságot, amikor országos neveléstudományi konferenciák évenkénti megszervezéséről hozott határozatot, és 2001. októberére meghirdette az I. Országos Neveléstudományi Konferenciát, melynek „célja az új kutatási eredmények széles körű szakmai megismertetése és megvitatása, a neveléstudományi kutatók szakmai közéletének formálása.” A történet talán folytatódik.

NAGY MÁRIA

IRODALOM

BALLÉR ENDRE (et al) (1999) A hazai neveléstudományról. A Magyar Tudományos Akadémia számára készített disziplináris elemzés. *Magyar Pedagógia*, No. 4.

A Neveléstudományi kutatás helyzetéről (1990) A Neveléstudományi Kutatók Országos Egyesületének állásfoglalása. (Rövidített változat.) *Köznevelés*, No. 33.

A Neveléstudományi Kutatók Országos Egyesületének állásfoglalása a neveléstudományi kutatás helyzetéről (1991) *Új Pedagógiai Szemle*, No. 1.

BÁTHORY & FALUS (eds) (1997) *Pedagógiai Lexikon*. Vol. I–III. Budapest, Keraban Kiadó.

CSAPÓ BENŐ (1997) A tanulás és oktatás kutatása mint önálló tudományág. *Iskolakultúra*, No. 12.

CSAPÓ BENŐ (2001) Neveléstudomány az ezredvég Magyarországon. *Iskolakultúra*, No. 2.

HUSÉN & POSTLETHAWAITE (eds) (1994) *The International encyclopedia of education*. Oxford etc., Pergamon.

R. VÁRKONYI ÁGNES (1991) A második lépés. BUKSZ, 1991. Tél.

SÁSKA GÉZA (2001) "Jó, hogy vége a nyolcvanas éveknek, és nem jön újra ell!" *Iskolakultúra*, No. 2.

WILSON, DAVID N. (1994) Comparative and International Education: Fraternal or Siamese Twins? A Preliminary genealogy of Our Twin Friends. *Comparative Educational Review*, No. 4.

10 Lásd pl. Ballér et al (1999).